

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ВЫСШЕЕ ОБЩЕСТВО ПО ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЕ, ЯЗЫКУ И ИСТОРИИ имени АТАТЮРКА

38. ICANAS

(Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)
(International Congress of Asian and North African Studies)
(Международный конгресс по изучению Азии и Северной Африки)
10-15.09.2007 ANKARA / TÜRKİYE

BİLDİRİLER/ PAPERS / СБОРНИК СТАТЕЙ

DİN
RELIGION
РЕЛИГИЯ

I. CİLT / VOLUME I / TOM I

ANKARA-2008

DİN VE DİNDAR BAĞLAMINDA ŞİDDET, SAVAŞ VE BARIŞ

KAYIKLIK, Hasan
TÜRKİYE/ ТУРЦИЯ

ÖZET

İnsanlık tarihine baktığımızda, insanın sürekli barış peşinde olduğu ama bir türlü savaştan müstağni olamadığı görülür. Bu olgu, tarihin her döneminde yaşanmıştır ve günümüzde bütün şiddet ve canlılığıyla yaşanmaya devam etmektedir.

Savaş ve şiddeti bütün sıcaklığı ile hisseden çağdaş insan, onlardan kurtulmak ve barışa ulaşmak için çaba harcamaktadır. Bunun için savaş ve şiddetin nedenlerini araştırmakta, barışı yakalamak için yollar bulmaya çalışmaktadır. Bazılarına göre savaşın çeşitli nedenleri arasında din önemli bir yer tutarken, buna karşın bazıları için bundan kurtulmanın ve barış ve huzura erişmenin yegâne yolu olarak din gösterilmektedir.

Oysa din tek başına ne savaşın ne de barışın kaynağıdır. Genel olarak dinler barış ve huzur sağlamayı temel amaçları arasında saymakta hatta en önemli amaçları olarak görmektedirler. Öyleyse dinden daha çok dindar üzerinde durmak gerekir. Çünkü dini hayata geçiren ve canlandıran insandır. İnsan onu nasıl hayata geçirirse din öyle işlev görür.

Din insanın sevgi, saygı, dostluk, hoşgörü gibi duygularıyla canlanırsa barışın; kin, nefret, saldırganlık, önyargı gibi duygularıyla canlanırsa savaşın kaynağı olabilir. Bu anlamda savaş ve barışı dinle değil dindarla ilişkilendirmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Din, dindar, şiddet, savaş, barış.

ABSTRACT

Violence, War and Peace in the Context of Religion and Religious
When we take a glance at history of humanity, we see that human always try to obtain peace but he can't avoid war. This fact has been lived in every period of history and now continues to be lived with its intensity and vigor.

Modern man, who feels war and violence, struggles to get rid of them

and to obtain peace. For this reason, he investigates reasons of war and violence; strives to invent ways to obtain the peace. While according to someone, religion has an important place in various reasons of war, others think that religion is the only way to get rid of it and reach the peace and tranquility.

However, the sole religion is neither source of war nor source of peace. Generally to obtain peace and tranquility is regarded as one of religion's main aims; even they see it as the most important aim of them. In that case it is necessary to emphasize on religious man more than religions, because man puts the religious rules into practice. Functions of religion depend upon religious man.

If religion is put into practice with human emotions like love, respect, friendship, tolerance, it may be source of peace, but if it is put into practice with emotions like resentment, hate, aggressiveness, it may be source of war. In this meaning, peace and war should be related to the religious man not to the religion.

Key Words: Religion, religious violence, war, peace.

Giriş

İnsanoğlu, yüzünü geriye çevirip, günümüzden tarihin ilk dönemlerine ya da tarihin ilk dönemlerinden günümüze baktığı zaman bütün güzelliklerle beraber şiddet ve savaşı görmekten kaçamaz. Çünkü insanın olduğu yerde her zaman iyi ile kötü, güzel ile çirkin, doğru ile yanlış var olmuş ve yaşanmıştır. Akıl sahibi, donanımlı bir varlık olan insan hem bunları yaşamış hem de daha iyi, daha güzel, daha doğru için çaba harcamış; kötü çirkin ve yanlıştan uzaklaşmaya çalışmıştır. Bütün bu çaba ve çalışmalara rağmen 21. yüzyılın modern insanı hala şiddete maruz kalmakta, savaşmakta ve barış özlemini daha derin bir şekilde hissetmektedir. Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde şiddet ve savaş bütün çılgınlığı ile devam ederken, sağduyu sahibi insanlar bu çılgınlıktan kurtuluş için bazen etkin bazen de çaresizce çözüm arayışlarında bulunmakta, yani barış peşinde koşmaktadır.

Biz burada şiddet, savaş ve barışın, din ve dindar ile ilişkisini ortaya koymaya çalışacağız. Daha açık ifade etmek gerekirse şu sorulara cevap arayacağız: Dinler şiddet ve savaşı teşvik mi eder, yoksa engeller mi? Savaş ve şiddetin kaynağını dinlerde mi yoksa dindarlarda mı aramak gerekir?

Dinlerde Şiddet ve Savaş

Basit olarak ifade etmek gerekirse şiddet, kuvvet ya da güç derecesi, sertlik, aşırılık anlamlarına geldiği gibi herhangi bir şey, kişi ya da topluluğa karşı güç kullanmak, baskı yapmak, saldırgan davranmak, onu maddeten ve ruhen hırpalamak anlamlarına gelir. Savaş ise iki taraf arasında meydana gelen mücadele, kavga ve silahlı vuruşmayı ifade eder. Böyle bakılırsa savaş, şiddetin bir biçimi olarak değerlendirilebilir.

Şimdi dinlerin şiddet ve savaş konusundaki genel yaklaşımına bakabiliriz. Burada her dini ayrı ayrı incelemek yerine çeşitli dinlerden şiddet ve savaşa ilişkin örnekler verebiliriz.

Hinduizm'in üç tanrısından biri olan Şiva, elinde kılıcı olan, yok edici, yıkıcı, sert, haşin ve intikamcı eğilimleri olan bir tanrıdır (Bettany 2005: 282). Hinduizm'in İndra'sı savaş tanrısıdır (Rambachan, 2003).

Yahudiliğin şiddet üzerine kurulmuş bir din olduğu ifade edilir (Adam, 2002). Eski ahit çok sayıda şiddet ve savaş motifi içeren bir kitap olarak dikkat çeker (Pettazzoni, 2003). Yahudilik için Tanrı kendisi savaşa katılmıştır. İsrail oğullarının Mısır'dan ayrılmasına izin vermeyen Firavun'un kavmine karşı sert bir yaklaşımda bulunmuş, Mısır diyarında bütün ilk doğanları öldürmüştür (Göktuğ, 2006; 3). Yahudilikte bazen savaş bir emirdir. "Tanrı RAB'bin size buyurduğu gibi, onları –Hitit, Amor, Kenan, Periz, Hiv ve Yeus halklarını– tümüyle yok edeceksiniz (Tesniye, 20: 17-19).

Hristiyanlığın kutsal metinlerinde savaş ve şiddete doğrudan teşviklere açıkça rastlanmamakla birlikte Hıristiyan düşünce geleneğinde ve Hıristiyanlık tarihinde bunun acı ve çarpıcı örnekleriyle karşılaşmaktayız. Örneğin Aziz Augustin'e göre "savaş bazı şartlarda meşru, hatta zorunlu olabilmekteydi. Augustin'e göre adil savaş-haklı savaş, haksız savaş-gayri adil savaş tanımları kritik birer değer taşımaktadır. Haksız bir barıştansa haklı bir savaş tercih" edilmelidir. Augustin'in bu düşünceleri, Kilisenin ve Papaların savaş ve şiddeti onaylamalarına, desteklemelerine hatta fiilen katılmalarına neden oldu. Kilise, savaşçılara cennet vaadinde bulunmaya başladı. Papa 10. Johannes, Müslümanlara karşı aktif bir örgütleyici olarak rol aldı (Göktuğ, 2006: 7-8). Bundan sonra "şiddet, misyonun ve Hıristiyanlaştırmanın ayrılmaz bir parçası olmuş, kilise tarihi heretiklerin yıkılması, engizisyon mahkemeleri, haçlı seferleri, kölelikle iç içe olduğu gibi Latin Amerika, Afrika ve Avustralya'nın Hıristiyanlaştırılması bilindiği üzere insafsız şiddet uygulamaları sonucu başarılmıştır.

İlahi dinlerin sonuncusu olan **İslam'a gelince**, onun kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de şiddet ve savaşa izin verildiğini görmekteyiz. Savaşla ilgili birkaç ayeti şöyle sıralayabiliriz: “*Size savaş açanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat haksız yere saldırmayın, çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez... Sizi öldürmeye kalkışirlarsa, hemen onları öldürün, kâfirlerin cezası böyledir... Bir fitne kalmayıp din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla çarpışın. Eğer vazgeçerlerse, artık düşmanlık ancak zalimlere karşıdır.*” (Bakara 2/190-193). Bu ayetlere dikkatlice bakıldığında, savaşa bir nefsi müdafaa zorunluluğu durumunda müracaat edildiği görülmektedir. Ayrıca savaşın kayıtsız-şartsız ve amaçsız yıkıcılığı yerilmiş ve savaşın asıl amacı öncel bir saldırıyı göğüslemek olmuştur (Göktuğ, 2006: 8).

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ışığında konuyu genel olarak değerlendirecek olursak, bütün dinlerin şu ya da bu sebeple şiddet ve savaşa en azından izin verdiğini söylemek, çok sert bir ifade olmasa gerekir. Ayrıca söz konusu dinlerden herhangi birisinin diğerlerine göre daha çok şiddet yanlısı olduğunu söylemek, öznel bir değerlendirmeden öte bir değer taşımaz.

Dinlerde Barış

Barış kısaca, savaşızsızlık durumu, savaştan sonra silah bırakma, uzlaşma ve sulh anlamlarına gelir. Ancak psikologlar barışın iki tanımı üzerinde durmaktadırlar. Önce barışa neyin olmaması gerektiğini ifade ederek yaklaşır ve “*barış, savaşın olmamasıdır.*” diye tanımlarlar. İkinci yaklaşım ise barışın ne olduğu temeline dayanır. Buna göre “*barış, insan ilişkilerinde harika bir ahenk inşa eden kalite, değer ve yaklaşımların varlığıdır*” (Nielsen 2004)). İki tanımı birleştirmek gerekirse barış, savaş ve şiddetin olmadığı, insan yaşamının ahenk içinde sürmesi için gerekli değer ve yaklaşımların bulunduğu ortamı ifade eder.

Caynizm, Budizm ve Sihizme kaynaklık eden Hinduizm, “*ahimsa*” ilkesine sahiptir. Bu ilkeye göre canlılara zarar vermemek, öldürmemek, şiddet kullanmamak gerekir. Nitekim bu tür davranışlar insanın kurtuluşu için hiçbir katkı sağlamaz. Budizme göre insan çok yönlü bir donanıma sahiptir ve bu donanımlarını eğitip kullanarak barışa ulaşmalıdır. Çünkü nihai amaç, insanın önce kendi benliğinde daha sonra da buna bağlı olarak toplumsal alanda barışa ulaşmasıdır (Juergensmeyer, 2005: 6645).

İlahi dinlerin ilki olan Yahudilikte selam ve barış anlamına gelen “*shalom*”, büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca Musa'ya verilen on emirde,

öldürme, haksızlık ve zulmün yasaklanması, barışa vurgu olarak yorumlanabilir (Cohn-Sherbok, 1998: 150). Yine İşıya’da adalet ve barışın sağlanması sonucu “*kurtla kuzu bir arada yaşayacak, parsla oğlak birlikte yatacak, buzağı, genç aslan ve besili sığır yan yana duracak, onları küçük bir çocuk güdecek.*” (İşıya, 11/6-7) denilmesi, barış ortamına övgü olarak değerlendirilebilir.

İsa’nın “*Düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler için dua edin ki, göklerde olan babanızın oğulları olasınız; zira o güneşini kötülerin ve iyilerin üzerine doğdurur... Eğer sizi sevenleri severseniz, ne karşılığınız olur?... (Matta, 5/44-46), “Sağ yanağına vurana sol yanağını çevir.” (Matta 5/38), “...Sezar’ın hakkını Sezar’a, Tanrı’nın hakkını Tanrı’ya verin.” (Matta 22/21) derken Hristiyanlıktaki barış felsefesini dile getirmektedir.*

İlahi dinlerin sonuncusu olan **İslam** da “*Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin*” (Bakara 2/208), Hz. Peygambere “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*” (Enbiya, 21/107), diyerek diğer dinler gibi barış amaçlı bir din olduğunu ortaya koyar. Ayrıca Hz. Muhammed, “*Selamı aranızda yayınız.*” (Müslim, İman 93) buyurarak, insanlar arasında kardeşlik, yakınlık, dostluk ve güven duygularının canlı tutulmasını istemektedir.

Bu bölümde dinlerin savaş, şiddet ve barışa yaklaşımlarını genel hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, dinler savaş ve şiddete zorunlu durumlarda izin vermekle birlikte genel bir teşvikte bulunmamaktadır. Ancak savaşa teşvik ve çağrı gibi söylemlerin dinin aslına ait olmayıp daha çok din temsilcilerinin duygu ve düşüncelerini yansıttığını ifade etmek, çok büyük bir iddia olmasa gerek.

Diğer taraftan dinlerin barışa yönelik genel tutumlarına baktığımızda, tamamının barış ve güvenliği teşvik ettiğini, bireysel ve toplumsal barışı sağlamak için müntesiplerinin çaba harcamaları ve fedakârlıkta bulunmaları gereğinin vurgulandığını görmekteyiz.

Dinlerin savaş, şiddet ve barışa yönelik tutumlarını birleştirdiğimizde genel sonuç, barış istek ve arzusunun ağır bastığı, şiddet ve savaş olgusunun ise istenmediği görülmektedir. İşte tam bu noktada can alıcı soru öne çıkmaktadır: Dünyadaki insanların büyük bir çoğunluğunun şu ya da bu şekilde bir dinsel inanca sahip olmasına ve söz konusu inanılan dinlerin şiddet ve savaşı reddedip, barış ve güvenliği istemesine rağmen neden yeryüzünde şiddet ve savaş son bulmuyor? Neden insanlar öldürülüyor? Neden kan dökülüyor? Şiddet, savaş, kan ve ölümün olmadığı yerlerin

birçoğunda da güven ortamlarının yerini kaygı ve korku ortamları alıyor?

Bu sorulara cevap bulabilmek için irdelenmesi gereken konu insan-din ilişkisidir. Burada karşımıza insan nedir? sorusu çıkar. İnsanı ister dinsel temele dayalı bir yaklaşımla Allah'ın yarattığı Adem ile Havva'nın çocukları; ister Yunan düşüncesinden hareketle "akıl varlığı" (Homo Sapiens); ister naturalist, pozitivist, ve daha sonra pragmatist öğretilerin kabul ettiği "içgüdü varlığı" (homo faber); ister kendi tinsel yapısı ve akıyla yok olma tehlikesinden kurtulan bir varlık (Çilingir, 2004) kabul edelim, o şu ya da bu şekilde din ile etkileşim ve ilişki halindedir. İşte bu ilişki dinsel hayatı yani dindarlık biçimini oluşturmakta ve din bu şekilde anlam kazanmaktadır. Yoksa insan hayatında yer bulamayan ya da insanın kendinde yer vermediği bir takım kutsal emir, yasak ve kurallar kendi halinde din olamaz. Onların din olması insanın onlara hayatında yer vermesine bağlıdır.

Kısaca ifade etmek gerekirse kutsallık atfedilen birtakım kurallar, insan hayatında canlandığı zaman din olma hüviyetine ulaşır ve insan hayatında yer bulma biçimi de onun kurallarının anlam ve değer kazanmasına yol açar.

Konunun en önemli noktalarından biri, dinin insanda nasıl ve ne şekilde yer bulduğu ve hayata geçtiğidir. Bilindiği gibi insan doğuştan donanım ve sonradan donanım diye ifade edilen unsurların birleşmesi sonucunda hayatına yön vermektedir. İnsan ne tamamen genetik özelliklerin ne de tamamen çevrenin ürünüdür. O, bazen çevresel faktörlerin bazen de genetik faktörlerin etkili olduğu bir bileşkenin ürünü olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla dinin ister doğuştan bir duygu ister sonradan kazanılan bir değer olduğunu düşünelim, o tek başına insanı yönlendiren bir etken olarak düşünülemez. Çünkü insan yapısı gereği çok sayıda duyguya sahip olduğu için tek bir duygu ya da düşünceyle hareket etmez.

Psikologlar duyguları sınıflama ve tanımlama çabalarıyla yetinmeyip, temel duyguların neler olduğu sorusuna da yanıt ararlar. Bütün psikologlar aynı düşüncede olmasa da temel duygular üzerinde durulur ve diğer duyguların bunların çeşitli oranlarda karışımından oluştuğu ileri sürülür.

Bu temel duyguları şöyle sıralayabiliriz:

Korku: Kaygı, kuruntu, sinirlilik, tasa, hayret, şüphe, çekinme ürkme, dehşet, panik...

Öfke (Kızgınlık): Hiddet, hakaret, gazap, sinirlenme, hınç, kin,

düşmanlık, nefret, şiddet...

Neşe (Zevk): Mutluluk, coşku, rahatlama, haz, sevinç, eğlenme, heyecan, vecd hali, kendinden geçme, kapris...

Üzüntü (Hüzün): Acı, keder, neşesizlik, kasvet, yalnızlık, can sıkıntısı, umutsuzluk, depresyon...

Sevgi (Yakınlık): Kabul görme, dostluk, güven, ilgi, sadakat, hayranlık, tutku, muhabbet...

Nefret (İğrenme): Hor görme, aşağılama, küçümseme, tikslenme, hoşlanmama, itici bulma...

Şaşkınlık (Hayret): Şok, afallama, merak...

Umut: Olumlu beklenti...

Utanç: Suçluluk, mahcubiyet, hayal kırıklığı, pişmanlık, küçük düşme, üzülme, çile, nedamet... (Goleman, 2004: 359–360; Cüceloğlu, 1994).

İnsanoğlu hem biyolojik hem de psikolojik olarak çok yönlü donanım sahibidir ve bu donanım karmaşık bir ilişkiler bütünü içerisinde varlığını sürdürür. Böyle çok yönlü olan bir varlığı sadece belirli özellikleri ile algılamaya ve açıklamaya çalışmak, ona haksızlık olur. Çünkü o bir bütündür ve bu bütün çok yönlü olarak algılandığında bize insan hakkında daha sağlıklı fikirler verir. Daniel Goleman'ın da belirttiği gibi insanı sadece düşünen bir canlı olarak değerlendirmek onu duygularından arındırarak anlamaya çalışmak bizi dar bir görüş açısında boğabilir. Çünkü insan herhangi bir konuda karar verirken ya da hareket ederken düşüncelerinden daha çok duygularının etkisi altında kalabilir (Goleman, 2004). Buradan insanı anlamada duyguların önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu duyguların oluşum ve gelişiminde genetik faktörler kadar çevresel faktörlerin de etkisi vardır. Duyguların oluşum ve gelişiminde insanın özellikle çocukluk yılları büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda insanın ruhsal gelişimi üzerinde ilk etkileri görülen kurum ailedir. Çocuk üzerinde hem fiziksel hem de ruhsal etkiye sahip olan aile sağlıklı bir yöntemle çocuğun duygusal gelişimini tamamlamasında büyük bir role sahiptir. Aile nasıl bir duygusal eğitim yolu seçerse büyük olasılıkla çocuğun duygusal yapısı o doğrultuda gerçekleşecektir.

Saldırganlık (aggressiveness) duygusunu örnek olarak ele alalım. Saldırgan bir çocuk, münakaşacı, kabadayı, zorba, itaatsiz, asi, sinirli, alıngan, tehditkâr ve gürültü-patırtı yapan biri olarak karşımıza çıkabilir.

Bağırıp-çağırıp tepinebilir, başkalarına fiziksel ya da sözlü saldırıda bulunabilir. Hepsi birbirinin aynı olmamakla birlikte böyle bir çocuk, muhtemelen uyumsuz, keyfi davranan, ihmalkâr, anne-babaya sahiptir. Böyle anne-babalar, çocuklarına fiziksel cezalar verir, başkalarıyla tartışır, çocuklarıyla yakın ve sıcak bir ilişki kuramazlar. Saldırgan çocukların anne-babaları, çocuklarına saldırgan ve reddedici biçimde davranırlar. Böyle bir ailede yetişen çocuk doğrudan yönlendirme ve gözlem yoluyla saldırganlığı ve başkalarıyla şiddet örüntülü ilişkiler kurmayı öğrenecektir. Bu tür olumsuz davranışlar çocuklukta ne kadar çok görülürse, büyüyünce de o kadar çok görülür (Bee, 1985). Çünkü çocukluk dönemi yaşantıları, daha sonraki yaşayışlar üzerine farklılaşarak bile olsa büyük etki yapmaktadır. Bundan dolayı insan yaşamında duygu eğitimi büyük bir öneme sahiptir.

Kuşkusuz insan yaşamının belirleyicileri, canlı ve önde olan duygulardır. Böyle olunca güçlü olan duygu diğer duyguları etkisi altına alacaktır. Örneğin korku duygusu güçlü olan bir çocuk yaşamın diğer alanlarını korku duygusuyla yorumlayacak ve yaşayacaktır. Aynı durum saldırganlık duygusu için de geçerlidir. Bir başka ifade ile söylemek gerekirse insanın gelişmiş ve ön plana çıkmış olan duygusu onun yaşayışında ağırlıklı bir etki taşıyacaktır. Bunun sonucu olarak diğer duygular bu gelişmiş duygunun tesiriyle yaşanacaktır. Bilindiği gibi insan davranışlarını harekete geçiren ve etkileyen üç temel unsur vardır. Duygu, akıl ve çevre; Rus düşünür Tolstoy'a göre duygu olmaksızın hareket başlamaz. Akıl olmazsa insan çelişkili davranışlar gösterir. Çevrenin etkisi (telkin) olmazsa akıl toplumsal normlara uygun olmayan kararlar alabilir. Bütün insan davranışları için geçerli olan bu durum, dinsel yaşayışlar için de geçerlidir (Tolstoy, 1999).

Ancak burada önemli olan şudur: İnsanın normal bir insan olarak hayatını sürdürebilmesi için insana özgü duyguları normal düzeylerde yaşaması gerekir. Çünkü tek bir duygunun etkin olduğu ve diğer duyguları biçimlendirdiği duygusal bir yaşam biçimine sahip olmak insanın duygular dengesini alt-üst edebilir. Ya da duygulardan bazılarının hiçbir canlılık gösteremediği, sadece potansiyel olarak kaldığı durumlarda da insan için sorunlu davranışlar kendini gösterebilir.

Bilindiği gibi insanın ihtiyaçlarının belirli düzeyde karşılanması bir zorunluluktur. Nasıl ki biyolojik bir ihtiyaç olan açlık ve susuzluk giderilmediğinde insan bir takım sıkıntılarla karşı karşıya kalır hatta hayati işlevlerini kaybedebilirse, onun duygularının da doyurulması gerekir. Diğer duygular gibi inanma eğilim ve yeteneği de sağlıklı bir şekilde

geliştirilmez ve tatmin edilmezse insan bazı sorunlar yaşayabilir. Bu sorunların en başında da psikolojik ve toplumsal sorunlar gelir.

Bireyin kişilik yapısında inanma eğilim ve yeteneğinin yeterince ve diğer duygularla dengeli bir ilişkiler örüntüsü içinde yer almaması, onun kişilik yapısında birtakım sorunlara yol açabilir. Çünkü insanın kişiliğini belirleyen temel değerlerden biri onun dengeli ve tutarlı oluşudur. Eğer duygular arasında dengesiz bir oluşum ve gelişim görülürse bireyin kişiliği bu duruma bağlı olarak sorunlu bir görünüm arz edebilir. Eğer inanma eğilim ve yeteneği diğer duygularla dengeli bir biçimde gelişir ve ilişki kurarsa birey kişilik bakımından daha tutarlı olur.

İnsanın inanma eğilim ve yeteneğinin diğer duygularla dengeli bir oluşum ve gelişim göstermemesi, toplumsal sorunlara da yol açar. Çünkü insanın davranışlarını belirleyen öğelerden biri kişilikte olduğu gibi yine duygulardır. Davranışın dengeli olmasının ön koşullarından biri de dengeli bir duygusal yapılanmadır. İnanma eğilim ve yeteneği diğer duygularla uyum içinde olmazsa davranışlar uyumsuz olur. Bu uyumsuz davranışlar da toplumsal ilişkilerde sorunlar yaratır.

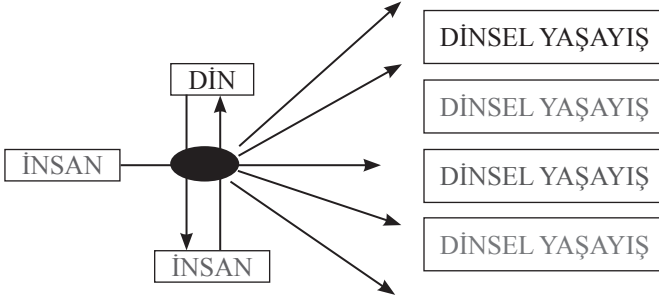
Çocuğa merhamet ve sevgi ile yaklaşmak, örnek olacak davranışlar sergilemek, değer vermek, onu sevmek ama sevgide aşırı gitmemek, korkutmamak, sindirmemek, anne baba üzerindeki haklarına saygı göstermek gibi davranışlar İslam dinin ilkelerindedir. Örneğin Hz. Peygamberin, on çocuğu olduğunu ama bunlardan hiç birini öpmediğini söyleyen bir sahabiye “*Merhamet etmeyene, merhamet edilmez.*” (Müslim, 1980: VII, 198) diye karşılık vermesi, bu söylediklerimizi doğrular niteliktedir.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktayı şöyle ifade edebiliriz: Nasıl çok sevilen çocuk şımarır, çok korkutulan çocuk içine kapanır ve sinerse, aşırı derecede dinsel yüklemeye yapılan çocuk da sorunlu çocuklar arasına girebilir. Anne-baba ve çevreye düşen onun duygusal, zihinsel, fiziksel ve toplumsal gelişmesine uygun bir dinsel anlayış sunmasıdır. Bu konuyla ilgili olarak İslam’ın temel ilkesinin *orta yol*¹ olduğunu belirtmeliyiz.

Özetleyecek olursak, insan diğer duygu ve düşüncelerine koşut olarak inanma eğilim ve yeteneğine sahip bir varlıktır. Şekil 1’de görüldüğü gibi

¹ Hz. Lokman oğluna “yürüyüşünde mutedil ol...” (Lokman 31/19) diye öğüt verir. Bir hadiste ise “Sizin aşırılıklardan uzak, mutedil bir yol izlemeniz gerekir” buyrulmaktadır (Ahmed İbn Hanbel, 1405/1985: IV, 406). Bir başka hadiste ise “Orta yolu tutunuz, orta yolu tutunuz, Gaye ve hedefinize daha çabuk ve daha emin ulaşırsınız.” (el-Buhari, 1992: VII, 182) denmektedir.

inanma eğilim ve yeteneği insanın hangi duygusuyla ilişkili olarak ortaya çıkarsa öyle bir dinsel anlayış ve yaşayış kendini gösterir. Eğer inanma eğilim ve yeteneği korku duygusuyla ilişkili olarak ortaya çıkarsa dinsel korkudan, sevgi duygusuyla ilişkili olarak ortaya çıkarsa dinsel sevgiden, kaygı duygusuyla ilişkili olarak ortaya çıkarsa dinsel kaygıdan bahsedebiliriz. Aslında *dinin kendisi bizatihi ne sevgi, ne korku, ne de kaygıdır.*

Şekil 1: *Din-İnsan etkileşimi ve ortaya çıkan değişik dinsel yaşayış biçimleri*

Din insandaki kin, nefret, saldırganlık gibi duygularla ilişkili olarak ortaya çıkarsa dinsel şiddet ve dinsel terör olarak adlandırılmakta, insandaki sevgi, merhamet gibi duygularla ilişkili olarak ortaya çıkarsa dinsel hoşgörü ve dostluk olarak adlandırılmaktadır.

Sonuç

Aslında dinler genel olarak sevgi, hoşgörü, barış, huzur, kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma, bağışlama gibi insanlık tarafından benimsenen değerler üzerine kurulmuştur ve insandaki olumlu duygularla birleşerek kendini göstermeye çalışır. Ancak diğer taraftan dinsel değerlerle ilişkiye giren insan, olumsuz duygular üzerine bir hayat felsefesi oluşturmuşsa dinsel anlayış ve yaşayışı da büyük olasılıkla olumsuz olacak ve dinin güzellikleri söz konusu kişinin yaşamında olumsuz davranışlar olarak canlanacaktır.

Şu anda dünyanın çeşitli yerlerinde devam eden şiddet ve savaşların nedenlerini dinsel alanda aramak, konuyu yüzeysel olarak ele almak, anlamına gelir. Sosyal, kültürel ve özellikle siyasi ve ekonomik nedenleri görmezden gelerek dinsel nedenlerle açıklamalar yapmak olayların gerçek nedenlerini örtbas etmek demektir. Şiddet ve savaşlarda din elbette etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Ama bu rol, bir neden olmaktan daha çok, az önce saydığımız sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan şiddet ve savaşların

belirli çevrelerce kazanılması ya da en azından grup kimliği ile olaylara yaklaşılması için bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle sağlıklı bir duygu ve düşünce ortamı bulamayan din, istismar için müsait hale gelmekte ve şiddet ve savaş konusunda insana cesaret bile verebilmektedir.

Öyleyse yapılması gereken iş, insanın olumlu duygularını canlı tutmak ve inanç, davranış ve yaşayışlarında bu olumlu duygulardan feyz almasını sağlamaktır. Aksi takdirde insan, din dâhil her şeyi güç, ihtiras, saldırganlık, korku ve kine kurban edebilir.

KAYNAKÇA

- Adam, B., (2002), “Yahudilik ve Şiddet”, **İslamiyat**, C. 5, Sa: 1.
- Bee, H., (1985), **The Developing Child**, New York: Harper and Row.
- Bettanny, G. T., (2005), Dünya Dinleri Ansiklopedisi, Çev.: A. Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları.
- Cohn-Sherbok, D., (1998), **A Concise Encyclopedia of Judaism**, Oxford.
- Çilingir, O., (2004), İnsan Nedir?, <http://www.historicalsense.com/Archive/Fener67.htm>
- Cüceloğlu, D., (1994), **İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Göktuğ, H., (2006), Semavi Dinler ve Savaş Geleneği”, <http://dikine2.blogspot.com/2006/09/semavi-dinler-ve-sava-gelenei.html>
- Goleman, D., (2004), **Duygusal Zeka Neden IQ’dan Daha Önemlidir?**, (Çev: B.S.Yüksel), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Juergensmayer, M., (2005), “Nonviolence”, **Encyclopedia of Religion**, ed. Lindsay Jones, Newyork.
- Müslim, (1980), **el-Câmi’u’s-Sahih**, Cilt: VII, İstanbul: el-Matbaatü’l-Amire.
- Nielsen, M. E., (2004), “Mormonism and Psychology: A Broader Vision for Peace”, <http://www.psywww.com/psyrelig/peace.htm>
- Pettazzoni, R., (2003), “Yüce Tanrı İnancının Fenomenolojik Yapısı ve Tarihsel Gelişimi”, **Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri**, Ed. M. Aydın, Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Rambachan, A., (2003), “The co-existence of Violence and non-violence in Hinduism”, **The Ecumenical Review**, Switzerland.
- Tolstoy, L., N., (1999), **Din Nedir?**, (Çev.: M. Çiftkaya), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

